

pd

posdata
Suplemento Cultural

Poesia

Amb «Hostes», Isidre Matínez Marzo va guanyar el prestigiós premi Carles Riba 2005 (pàg. 5).

La vitalitat literària de l'autor d'«El quadern gris» als 25 anys de la seua mort

Les hores de Josep Pla

Alfred Mondria
En la sèrie de petits assajos que conformen *El teló*, Milan Kundera —sempre sagaç i sorneguer— explica com intentà encomanar a un amic la devoció que sent per Gombrowicz. Amb tan mala fortuna que aquest interlocutor començà per una de les obres menys reeixides del polonès, *Els embruixats*. Quan Kundera pretengué, sense èxit, atraure'l de nou a l'escriptura lluminosa i roent de l'autor de *Ferdýdyrke* i els excel·lents *Diaris*, la negativa no admetia matisos: ho sent, però la lectura és llarga i la vida és curta, digué l'impacient i decebut confident. Si atenem a la bibliografia que periòdicament suscita Josep Pla —una factoria indeturable— i els milers de lectors que s'endinsen, per un costat o per un altre, en les més de trenta mil pàgines de la seua obra, crec que no cal fer cap esforç suplementari ni seductor per publicitar la textura, el magnetisme i la sensualitat que conté la seua prosa: el retrat expansiu i apassionat de tota una època —a més d'uns enigmes hàbilment camuflats.

En *Madrid, 1921. Un dietari* —un dels primers llibres—, hi ha una escena que pot sintetitzar algunes claus de Josep Pla, tant pel que fa al tarannà personal com també a les ondulacions d'un estil inconfundible. Abans de pujar al tren que els traslladarà a la capital, un jove i efusiu Joan Crexells vocifera, vehement, sobre la mediocritat dels catalans que entren al vagó enfundats en un sinistre guardapols. Segons s'allunyen de Barcelona, un progressivament ennegrit Josep Pla —era el temps del tren a vapor— veu com el seu company, difuminat entre el polsim del carbó, apaivaga la pedanteria filosòfica alemanya en constatar que tots dos serien els únics que farien el ridícul en arribar a Madrid. L'humor, el pes aclaparador de la realitat, l'escepticisme més insondable, l'atracció i la desconfiança pels homes de lletres, tot un mapa vital impregnat en unes pàgines.

I és que Josep Pla, en publicar aquest esplèndid dietari l'any 1929 ja havia viscut, com a periodista i espectador privilegiat, alguns episodis fonamentals del segle XX. Comença a escriure quan anarquistes i patrons es mataven pels carrers de Barcelona; de seguida coneix el fràgil i incendiari ordre sorgit del Tractat de Versalles en comprovar, a Gènova, les desconfiances imperants en la Societat de Nacions. Segueix entre la gentada la marxa sobre Roma de Benito Mussolini i viatja a Rússia per conèixer de primera mà la dictadura comunista: en un segle acabat de naixer, una guerra mundial i la irrupció dels totalitarismes —els

BARCELONA, 1942. Josep Pla a la redacció de «Destino». Vint-i-cinc anys després de la mort de l'autor es multipliquen els estudis, polèmiques i l'interès per la seua obra.

monstres ixen de la cova, en la societat domina el tuteig. A Berlín, presència un dels fets que més condicionaria la seua manera d'entendre el món: la inflació —la càlida lliure— del marc en la República de Weimar, un espectacle orgiàstic d'alteració de valors que el blindaria a qualsevol rupturisme i demagògia fàcil.

Davant els sotrats i corrents de la història, Josep Pla activa un interès voraç pel dia a dia mentre intueix que s'ha d'establir un cert pacte amb la realitat, no deixar-se arrossegar pel torrent i el verbalisme connaturals a la política i el garbuix quotidià. Mentre sedimenten els trets del seu caràcter, ensuma els avantatges i trampes del periodisme, estimul i fre per a la creació d'una obra. Sap que és el preu obligat per professionalitzar-se i alhora intentarà, des d'un principi, distanciar-se dels insignificants redactors «de *ressopó* i *amigueta*» que domaven la premsa barcelonina. La solució consisteix a escriure amb un ull en les planes del diari i amb un altre no perdre de vista les exigències i el filtre que imposa la literatura.

Tal i com destaca Valentí Puig en el pròleg a la traducció de *La Se-*

Les cròniques sobre la II República són un electrocardiograma sensible, descarnat, dels camins tenebrosos per on s'aventurava la història d'Espanya

Un dels aspectes més enlluernadors és la capacitat d'absorbir detalls, copsar un ambient i dibuixar un contorn —humà o paisatgístic

gunda República Española. Una crònica, 1931-1936 (Destino), confeccionat amb els articles que Josep Pla elaborà per a diversos mitjans en aquest període, l'escriptor té el do de sobreviure als allaus i confusions que genera l'actualitat política. «*Es realment curios de veure el poble de Madrid amb un xurro a la boca, l'ull ple de curiositat, un somriure de festa a la cara, mirant com surt la fúmera del convent*». Hi ha una mirada vídriosa —espantadissa amb les reaccions de la massa—, preventiva, sarcàstica sense caure en el cinisme. A banda d'aquesta joia que és *Madrid. L'adveniment de la República*, l'instint polític de Pla, el pragmatisme i la voluntat d'abordar la complexitat dels processos històrics són també presents en *Prosperitat i rauxa de Catalunya* o la biografia de *Francesc Cambó*, uns volums que caldrà fullegar sovint.

Aquestes cròniques sobre la II República són un electrocardiograma ben sensible, descarnat, dels camins tenebrosos per on s'aventurava —una vegada més— la història d'Espanya. La violència dels insults entre els parlamentaris, la revolució d'Astúries —que ell és un dels pocs periodistes a co-

brir directament— i la posterior repressió ja han marcat el que serà «*la darrera*» o bé «*la quarta*» guerra civil espanyola, unes expressions que trauen el cap al llarg de *l'Obra Completa* amb indissimulat dolor.

Però enmig d'aquest magma informe, amenaçador, de les convulsions i espasmes per on ciclicament ens conduïx la història, cal aturar-se en la mort de Rusiñol i recordar, en els seus últims dies, com el tremolor de la mà li ajudava a pintar amb més exactitud la ingravidesa de les fulles dels arbres a Aranjuez. És el Josep Pla permable a les mil cares de cada jornada, a la concepció memorialística que irradia l'escriptura: les pensacions amb parets primes «*com una orel·la de gat*» en *La vida amarga*, els diferents relleus humans en *Retrats de passaport* i els *Homenots*.

Un dels aspectes més enlluernadors és aquesta capacitat d'absorbir detalls, copsar un ambient i dibuixar un contorn —humà o paisatgístic. El pàlpit que descobrim hui a Londres o París ja és reconeixible en unes descripcions in- temporals; la febricitat de la metrò-

>>

poli en *Weekend (d'estiu) a Nova York*, malgrat que al senyor Pla el feren menjar de peu, «*com les mules a l'estable*». La potència de l'adjectivació planiana —tan possessiva com perillosa per a qualsevol que vulga escriure— eclosiona en perfilar els colors d'un conreu, l'aigua de mar de la costa mediterrània o les pautes de la natura en un dels volums més lírics, *Les hores*. L'observació inesgotable, la fenomenologia dels hòmens i les dones que volten pel món i que el condicionen a concebre la vida amb permanent cara d'article en *Humor, candor* o *Per passar l'estona*.

Una atracció demoníaca per l'escriptura s'expandeix per les pàgines d'*El quadern gris*, un llibre que conté la maduresa com a culminació d'una obra i alhora la indeterminació i el desconcert de la joventut, un moviment de microscopi amb aproximacions i allunyaments molt ben calculats sobre el que són les passions, els ritmes i les zones inexplorades de la natura humana. Una agilitat i vivaesa en la sintaxi, en els punts cardinals d'una prosa que no troba repòs, ja siga en les hores posteriors a *Un infart de miocardi* —prodigiós text—, en *Notes disperses* —dietari de culte en la immensa secta planiana— o en els apunts crepusculars però que no acaben de perdre mai el to en *Notes del capvesprol*. En *Els pagesos* s'hi donen cita un idioma tàctil i un tractat minuciós de psicologia.

Després de la lectura de Gibbon, Josep Pla anota que aquest autor «*ha desplaçat a segon terme gairebé tota la literatura francesa del segle de les llums i substituït el seu escepticisme, més aviat decoratiu i sentimental, per un escepticisme molt més profund i real*». És evident l'ascendència francesa de Pla, a més de l'escorcoll infatigable en la literatura catalana per trobar un model eficaç i dúctil de prosa moderna, però és en els escriptors anglesos —les polèmiques de Shaw i Chesterton, els traços de Dickens, el qualificatiu de Strachey i el realisme desfermat de Joyce— on podem trobar també la cadència, l'efervescència controlada que condensa el seu estil. Una predilecció que airejà un país amb recurrència a les volutes preciosistes i l'estatueta grega.

En una carta fictícia, Josep Pla assenayala les virtuts i foscors de Maquiavel: un pintor desacomplexat de les entranyes polítiques, de les viscères del poder; un inútil a l'hora de saber per on van, veritablement, els fils de la història. Poc amic d'estridències i tremendismes, Josep Pla ha viscut suficient per anotar, amb un somriure fatigat, la sentència de Talleyrand: en política —i en la vida— «*la traïció és una qüestió de dates*». Per relaxar-se, és preferible conversar amb Vicens Vives, asseguts a terra en una pineda propera al mas, de la impossibilitat d'arribar a entendre els batecs i erupcions de la història. «*Quan vaig passar per la Universitat, d'aquestes coses, que segurament són importants, no en vaig sentir parlar mai. Deu ser per aquesta raó que els cafès són tan importants*». El café —o el pub— com a escola de vida, un dels ensenyaments irrefutables del doctor Johnson. Disculpen, doncs, els previsibles i irritats acadèmics.